

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

ПАВЛОВСЬКА ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 81'246.3.367.323.371]39

**ВЕРБАЛЬНІ ФОРМУЛИ ПОБАЖАНЬ
У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ:
ПРАГМАСЕМАНТИЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загального мовознавства та славістики Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Тищенко Олег Володимирович,
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славістичного університету,
проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Баландіна Надія Францівна,
Полтавський державний педагогічний
університет ім. В. Г. Короленка,
завідувач кафедри загального і слов'янського
мовознавства та журналістики

кандидат філологічних наук, доцент
Головіна Наталія Борисівна,
Ізмаїльський державний університет,
завідувач кафедри німецької філології та
перекладу

Захист відбудеться 08.12.2009 р. о 13-30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.15 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 07.11.2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. Д. Паршак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню вербальних формул побажань у різноструктурних мовах з позицій прагмасемантичного і лінгвокультурологічного підходів. У роботі визначено статус вербальних формул на позначення благо- / злопобажань як мовленнєвих актів оптативно-директивних експресивів та як культурних текстів фольклорного характеру. На основі семантичної реконструкції досліджувані одиниці скласифіковано за семантичними опозиціями, символічними архетипами, мотиваційними сферами та аломотивами в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

Сучасна прагматична лінгвістика характеризується тенденцією до актуалізації лінгвокультурологічного підходу у вивченні її одиниць, зокрема таких, які мають фольклорну природу (Т. Агапкіна, Л. Виноградова, О. Тищенко, С. Толстая, М. Толстой, J. Adamowski, J. Bartmiński, M. Buchowski, A. Engelking, A. Wierzbicka та ін.). З-поміж фольклорно маркованих одиниць особливе навантаження виконують вербальні формули побажань, у яких закодовано досвід певного етносу, його ментально-когнітивні (Б. Малиновський, Дж. Фрезер, L. Lockhart, R. Skelton), аксіологічні аспекти (О. Потебня, М. Сумцов, R. Barber, P. Ellis), особливості прояву словесної магії і первісного мислення (Д. Арнаудов, О. Павлов, І. Франко, К. Briggs, P. Ellis, P. Power та ін.).

Вербальні формули побажань традиційно визначають як: невеликі за обсягом тексти, що входять до мікрообрядів, становлячи важливу частину “народної напівфразеології” (М. Толстой); генетично пов’язані з ритуальними діями *ситуативні фраземи* (М. Жуйкова); *вербально-кодіві тексти*, що містять сакралізовані смисли, властиві певним обрядодіям (В. Жайворонок); стереотипи ритуально-етикетної поведінки людини (Л. Виноградова, А. Худзін); *вигукові фразеологізми* з магичною, етикетною та емоційно-виражальною функціями (Г. Кузь); *комунікативні фразеологізми* (А. Баранов), *прагматичні кліше-формативи* (Н. Баландіна).

Останнім часом увагу науковців зосереджено на зіставно-типологічному вивченні таких одиниць. Зокрема, лінгвокультурну маркованість побажань зіставлено на матеріалі російської та англійської мов (Т. Распопова, Н. Мекко), російської та чеської (О. Піотровська), болгарської, польської та російської (V. Koseska-Toszewa), німецької та української (Н. Головіна) та ін.

Для реферованої дисертації релевантним є поєднання прагмасемантичного і лінгвокультурологічного підходів до вивчення вербальних формул побажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах, адже важливим для зіставлення є виявлення прагматичного потенціалу досліджуваних одиниць як мовленнєвих актів залежно від ситуативно-обрядового контексту та їхніх мотиваційних особливостей у

різних лінгвокультурах.

Методика зіставлення вербальних формул побажань у різноструктурних мовах з позицій заявлених підходів апробується вперше і потребує подальшої розробки й удосконалення.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення прагмасемантичних закономірностей функціонування вербальних формул побажань як мовленнєвих актів загалом та на виявлення їхньої лінгвокультурної маркованості у різноструктурних мовах зокрема. Поєднання зіставно-типологічного і порівняльно-історичного підходів до аналізу вербальних формул побажань є необхідним для здійснення реконструкції зовнішньої і внутрішньої форми цих культурних етимонів, а також для встановлення специфіки їхніх мотиваційних сфер і характеру семантичної опозиції благо- / злопобажання в різноструктурних мовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету в рамках наукової теми "Мовні, культурні та концептуальні моделі світу германських та слов'янських мов" (тема дисертації затверджена вченою радою Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, протокол № 1 від 28 серпня 2008 р.).

Метою дисертаційної роботи є виявлення прагмасемантичних закономірностей та лінгвокультурологічних особливостей функціонування вербальних формул побажань у різноструктурних мовах.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити прагмасемантичні та лінгвокультурологічні засади вивчення вербальних формул побажань;
- розробити методику зіставлення вербальних формул побажань у різноструктурних мовах;
- охарактеризувати конфігурацію зовнішньої прагматики вербальних формул побажань як мовленнєвих актів оптативно-директивного характеру;
- здійснити конфігурацію внутрішньої прагматики оптативно-директивних експресивів за аксіологічною шкалою (благопобажання / злопобажання);
- зіставити лінгвокультурну мотивацію благо- / злопобажання у досліджуваних мовах.

Об'єкт дослідження становлять вербальні формули побажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

Предметом дослідження є лінгвокультурні особливості оптативно-директивних експресивів як мовленнєвих актів у різноструктурних мовах.

Джерельною базою дисертації є: Longman Idioms Dictionary (London), Longman Dictionary of English Language and Culture (London); Англо-український фразеологічний словник (К. Баранцев), Англо-руський

фразеологический словарь (А. Кунин), Фразеологічний словник української мови (В. Білоноженко та ін.), Словник українських ідіом (Г. Удовиченко); тлумачні словники: Dictionary of Superstitions (D. Pickering), Словарь української мови (Б. Грінченко), етимологічні словники: A concise etymological dictionary of the English language (W. Skeat, Oxford), Online etymological dictionary (D. Harper), Етимологічний словник української мови: в 7-ми томах; Етимологический словарь русского языка: в 4-х томах (М. Фасмер), Českiy Etymologický slovník (J. Rejzek); лінгвокультурологічні, країнознавчі джерела: A dictionary of British Folk-tales in the English language (Katharine M. Briggs), Mudrosloví národu slovanského ve příslovích (F. Čelakovský), Българско народно творчество: Пословици, поговорки, гатанки: в 12-ти томах та ін. Загальна кількість вербальних формул побажань становить 746 одиниць: англійська (130), українська (306), болгарська (233) та чеська (77) мови.

Методи дослідження. Зіставно-типологічний метод дав змогу визначити співвідношення спільних / відмінних характеристик у мотиваційних сферах й аломотивах вербальних формул побажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах; порівняльно-історичний – реконструювати зовнішню та внутрішню форму зіставляваних одиниць із міфологемним і релігійним компонентом семантики; метод семантичних опозицій – визначити прагматичну мотивацію аксіологічної семантики благопобажань / злопобажань у різноструктурних мовах; методика компонентного аналізу сприяла виявленню домінантних сем у семантичній структурі досліджуваних одиниць; процедура кількісного аналізу – встановленню кількісних показників у семантичних групах вербальних формул благо- / злопобажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі вперше виявлено: тенденцію до кількісної переваги негативно маркованих побажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах: злопобажань 746 одиниць, порівняно із позитивно маркованими побажаннями – 81 одиниця; спільну структуру оптативних директивів як мовленнєвих актів із наявністю дейктично вираженого (експліцитно / імпліцитно) адресанта та (означено / неозначено-особового) адресата у зіставляваних мовах; спільну лінгвокультурну мотивацію для чотирьох мов у злопобажаннях (смерті та недовгого віку, нечисті, хвороби, кари, гніву) / благопобажаннях (здоров'я) та відмінну довгого віку (ч.), гараздів у господарстві (англ.), щастя й удачі, багатства, блага та заступництва божественних сил (болг.).

Теоретичне значення дисертації пов'язане із поглибленням положень сучасної лінгвістичної прагматики (культурна мотивація ілокутивних актів побажань), теорії міжкультурної комунікації (способи вираження побажального змісту в різних лінгвокультурах), лінгвокультурології

(структура малих форм фольклору крізь призму мови та культури).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в процесі підготовки спецкурсів з міжкультурної комунікації, у викладанні навчальних дисциплін: “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Загальне мовознавство”, “Лінгвокраїнознавство”, “Лексикологія чеської мови”, “Лексикологія болгарської мови”, “Перекладацький аналіз тексту”. Опрацьований фактичний матеріал може стати у пригоді при укладанні двомовних словників вербальних формул побажань.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *п'ятьох* міжнародних наукових конференціях: “Етнокультурні цінності та сучасна філологія” (Рівне, 2006 р.), “Міжнародна лінгвістика та формування іншомовної комунікативної компетенції” (Київ, 2006 р.), “Мова і традиційна міжнародна культура: ідеї, проблеми, пошуки” (Рівне, 2008 р.), “Мова і культура” (Київ, 2009 р.), “Семантика мови і тексту” (Івано-Франківськ, 2009 р.) та на *одній* всеукраїнській науковій конференції “Пріоритети германського і романського мовознавства” (Луцьк, 2008 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження викладено у семи статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (280 найменувань, з яких 49 – іноземними мовами), списку довідкової літератури (50 найменувань). Повний обсяг дисертації – 214 сторінок, основний зміст викладено на 165 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми апробації та структуру роботи.

У **першому розділі** “**Прагмасемантичні та лінгвокультурологічні засади вивчення вербальних формул побажань у різноструктурних мовах**” визначено характер співвідношення слова та висловлення як вербальних формул побажань, з'ясовано їхні прагмасемантичні особливості як мовленнєвих актів та лінгвокультурну специфіку як фольклорних текстів; розроблено методику зіставлення вербальних формул побажань у різноструктурних мовах.

У сучасній лінгвістиці існує два підходи до розгляду побажань: *лінгвопрагматичний*, представники якого розглядають побажання як вид мовленнєвої діяльності, позначений ілокутивною інтенцією і зорієнтований

на бажаний перлокутивний ефект (Н. Баландіна, М. Гусаренко, Н. Мекко, А. Chudzik) та *лінгвокультурологічний*, де об'єкт дослідження становлять малі форми фольклору, в яких закодовано сакралізовані смисли, характерні для певних обрядодій (Т. Агапкіна, Л. Виноградова, Н. Головіна, В. Жайворонок, О. Тищенко, С. Толстая, М. Толстой, К. Briggs, А. Engelking, С. Jobes, L. Lockhart).

У дисертаційному дослідженні пропонується поєднання двох підходів до вивчення *вербальних формул побажань* (далі ВФП), які є: по-перше, ілокутивно-вмотивованими одиницями, що реалізуються через елементи зовнішньої і внутрішньої прагматики та визначаються як оптативно-директивні експресиви; по-друге, структурно-стійкими, стереотипними, закодованими одиницями, яким властива колективна культурна пам'ять певних етнолінгвоспільнот.

Оптативно-директивні експресиви – це вербальні формули із позитивною / негативною оцінною семантикою бажальності, яка на формальному рівні виражається через наказовий та умовний (спонукальний, бажальний) способи дієслівно-дейктичних конструкцій. Останні розмежовуються на 1) директиви – за наявності об'єкта апеляції (англ. *Go to blazes* (V (inf) + S (nom)); укр. *Дай Боже (Бог) здоров'я* (V (imp) + S (nom) + S (acc)), болг. *Иди на оня свет* (V (imp) + Praep + S (nom)), ч. *Jdi na horoucí horu* (V (imp) + Praep + S (loc)); 2) оптативні директиви – з опосередкованим значенням апелятивності (англ. *May the good saints protect you* (V (aux) + Adj + S + V (inf) + Pron (acc)), укр. *Бодай тебе взяла завійниця* (Part + Pron + V (imp) + N (nom)), болг. *Господ ум и разум да ти даде* (S (nom) + S (nom) + S (nom) + Part + Pron + V (imp)), ч. *Bodejž ti psi hudlí* (Part + Pron (dat) + S (nom) + V (imp)) та 3) власне оптативи, що позбавлені семантики апелятивності, оскільки ґрунтуються на інтенції мовця до самого себе або до неозначених осіб (англ. *Evil, death short life* (S (nom) + S (nom) + Adj + S (nom)), укр. *Аби-с весела, як весна, багата як осінь* (Part + Adj + S (nom) + Adj + S (nom)), болг. *На онай свет* (Praep + Adj + S (nom)), ч. *Šerva v duši do skonání* (S (gen) + Praep + S (loc) + Praep + Adv) (табл. 1, стор. 6).

У дослідженні підготовлено теоретико-методологічну базу вивчення ВФП з позицій комунікативної прагмасемантики та лінгвокультурології. Ці підходи дають змогу розглядати такі одиниці крізь призму теорії мовленнєвих актів та реконструювати первісне значення благо- / злопобажань у зіставлюваних лінгвокультурах.

Зіставлення англійських, українських, болгарських та чеських ВФП здійснювалося за такою методикою. На *першому етапі* було визначено зовнішню прагматику вербальних формул побажань як оптативно-директивних мовленнєвих актів (директиви, оптативні директиви, оптативи). На *другому етапі* здійснювалося зіставлення внутрішньої прагматики оптативних директивів, що мають експресивно-оцінну семантику, на основі

якої розрізняються як благо- / злопобажання. На *третьому етапі* експресиви благо- / злопобажання проаналізовано за семантичними опозиціями і символічними архетипами. Останній етап спрямовувався на виявлення спільних / відмінних мотиваційних сфер та аломотивів вербальних формул побажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

У **другому розділі “Прагмасемантична характеристика вербальних формул побажань у різноструктурних мовах”** проаналізовано структуру зовнішньої прагматики вербальних формул побажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах, виявлено їхні ілокутивні складники та визначено роль архетипної символіки благо- / злопобажань з урахуванням семантичних опозицій.

За системою мовленневих актів Дж. Серля ВФП визначено як побажання-експресиви (далі ПЕ), зумовлені наміром адресанта висловити

Таблиця 1

Кількісна характеристика вербальних формул побажань

ВФБп АМ: (20) директиви /оптативні директиви / оптативи	ВФБп УМ : (26) директиви/ оптативні директиви/ оптативи	ВФБп БМ: (20) директиви/ оптативні директиви / оптативи	ВФБп ЧМ: (15) директиви/ оптативні директиви / оптативи	Мотиваційні сфери благопобажань
1 / 3 / 0	7 / 4 / 0	0 / 10 / 1	1 / 3 / 1	<i>здоров'я</i>
0 / 2 / 1	3 / 0 / 0	0 / 8 / 0	0 / 0 / 0	<i>довгого віку</i>
0 / 2 / 1	2 / 0 / 0	0 / 0 / 0	0 / 5 / 0	<i>щастя й удачі</i>
0 / 0 / 0	2 / 1 / 1	0 / 0 / 1	0 / 1 / 0	<i>гараздів у господарстві</i>
0 / 2 / 0	2 / 2 / 0	0 / 0 / 0	2 / 0 / 0	<i>багатства</i>
0 / 8 / 0	2 / 0 / 0	0 / 0 / 0	2 / 0 / 0	<i>блага для душі та заступництво божественних сил</i>
ВФЗп АМ: (110) директиви /оптативні директиви / оптативи	ФЗп УМ : (280) директиви /оптативні директиви/ оптативи	ВФЗп БМ: (213) директиви /оптативні директиви / оптативи	ВФЗп ЧМ : (62) директиви /оптативні директиви/ оптативи	Мотиваційні сфери злопобажань
1 / 13 / 5	0 / 50 / 4	0 / 30 / 0	0 / 7 / 1	<i>смерті</i>
10 / 2 / 0	15 / 10 / 0	3 / 10 / 0	9 / 1 / 0	<i>відсилання до нечистого локусу</i>

3 / 32 / 3	3 / 20 / 1	1 / 14 / 0	13 / 12 / 0	<i>приєднання до нечистої сили</i>
0 / 6 / 0	0 / 20 / 0	0 / 20 / 0	0 / 2 / 0	<i>наслання гніву Матері-Землі</i>
0 / 5 / 0	3 / 39 / 0	0 / 30 / 0	6 / 8 / 0	<i>наслання кари природних стихій та божественних сил</i>
0 / 13 / 0	5 / 100 / 4	20 / 20 / 0	0 / 2 / 0	<i>наслання хвороби</i>
0 / 17 / 0	1 / 5 / 0	5 / 60 / 0	1 / 0 / 0	<i>побажання невдач</i>

Примітки: **ВФБп** – вербальні формули благопобажань; **ВФЗп** – вербальні формули злопобажань; **АМ** – (англ. мова); **УМ** – (укр. мова); **БМ** – (болг. мова); **ЧМ** – (чес. мова); **0 /** – директиви; **/ 0 /** – оптативні директиви; **0 /** – оптативи.

свої позитивні (англ. *May your shadow never grow less*, укр. *Щоб ти був сильним, як дуб*, болг. *Здрав да бъдеш като кукуряк*, ч. *Ať ti štěstí kvete*) або негативні емоції щодо адресата (англ. *A red nail on the tongue that said it*, укр. *Щоб тобі світ замакітрився*, болг. *Да ти изсъхнат ръцете до лахтете*, ч. *Nech tě tři sta katův vezme*).

Зовнішню конфігурацію ПЕ формує прагматична пресупозиція – потенційна налаштованість адресанта на істинність змісту, сформульованого у пропозиції з огляду на ритуально-магічний характер благо- / злопобажань; ілюція як семантико-прагматичний намір вплинути на свідомість чи поведінку адресата; адресант, що здійснює акт вербального побажання (1), + пропозиції (2) ((1) *я хочу* + (2) *тобі добре*; (1) *я хочу* + (2) *тобі погано*)); імпліцитне / експліцитне прагматичне значення перформатива *бажаю* і система дейктичних актуалізаторів (англ. *May the devil tear you*, укр. *Сіль тобі в оці*, болг. *Господ ум и разум да ти даде*, ч. *Ať ti jde všechno jako po líhách*).

З позицій внутрішньої прагматики ПЕ є культурними текстами, що розкриваються через уявлення адресанта / адресата про джерела безпеки у благопобажаннях та небезпеки – у злопобажаннях. Міфологічний простір ПЕ має горизонтальну та вертикальну структуру.

Горизонтально він структурується через систему опозицій як інтеркультурних констант. Логіко-семіотичне оцінне протиставлення **добро** (англ. *Much good may it do you*, укр. *Подаруй тебе, Боже, ласков своїов*, болг. *Да даде господ да се ражда на дърво и камъне, макар и неял го*, ч. *Měj se dobře*) / **зло** (англ. *May mischief befall*, укр. *Іди під лихо*, болг. *Бесо да те хване*, ч. *Jdi ke všem d'ásům*) є характерним та універсальним для колективної архаїчної свідомості. **Добро** етимологічно сягає і.-є. **bod-rъ*, **dhabh-ro* “підходящий, хороший”, псл. **dobrъ* “відповідний, підходящий, добрий”, д.-

в.-н. *tapfar* “хоробрий, сильний, міцний, збитий” (J. Reizek, M. Фасмер). **Зло** псл. **zъlъ* (поганий, злий) виведено із і.-є. **ǵhulo-* “кривий, покривлений”, **ǵhuel* “відхилятися (від правильного шляху)” (J. Reizek), д. – інд. *hvárati*, *hválati* “іде непрямыми шляхами, петляє, спотикається, падає” (М. Фасмер).

На основі опозиції **добро – зло** виявлено й інші протиставлення:

1) **свій** (англ. *God (Lord) bless you*, укр. *Будь здорова, як вода, багата, як земля, щаслива, як зоря*, болг. *Бог да ми те оздравее*, ч. *Měj všechno do Boha*) / **чужий** (англ. *May spears of battle destroy him*, укр. *Пишов би ти туди, куди Макар телят не ганяв* болг. *Иди, та се не врати оттада* ч. *Ať se octneš kde vlci vyjí*);

2) **життя** (англ. *May your shadow never grow less* укр. *Доброму чоловіку продовж, боже, віку*, болг. *Да те поживи господ триста години*, ч. *Vodejť živé vody, necht' bude tělo beze škody*) / **смерть** (англ. *Let it not be long till you die despite the son of God*, укр. *А безголовья та короткий вік на тебе*, болг. *Да ти посадят на гробът цвѣтъе*, ч. *Jdi na šibenici*);

3) **здоровий** (англ. *Health be yours*, укр. *Дай, Боже, жартувати, аби не хорувати*, болг. *Дал ти господ здраве и кола имане*, ч. *Hodně štěstí a zdraví*) / **хворий** (англ. *May you be afflicted with the itch and have no nails to scratch with*, укр. *Щоб тебе родимець побив (взяв)*, болг. *Гуцере да блюваиш*, ч. *Vem tě nežť*);

4) **чистий** (англ. *May the good saints protect you*, укр. *Хоч руда та погана, та доля її кохана*, болг. *Господ здраве да ти дава*, ч. *Vodejž ti je mysl vždy zdravá*) / **нечистий** (англ. *May the devil make a fool of you*, укр. *Іди к бісовому батькові*, болг. *Да та вземе Панчо*, ч. *Kuž tě čert z rosola snědl*);

5) **цілий** (англ. *To wish one all the luck in the world*, укр. *Бувай здорова од припічка до порога*, болг. *Дал ти господ здраве и кола имане*, ч. *Ať ti jde všechno co po šňůře*) / **не-цілий** (англ. *May the devil tear you*, укр. *Щоб ти лопнув*, болг. *Пукни, тресни*, ч. *Ať ti had oči vyštipe*);

6) **верх** (англ. *May go as high as the shaft of the missile and in the clouds of heaven*, укр. *Щоб тебе горою підняло*, болг. *Да си изгори главата* ч. *Hrom ti do čerice*) / **низ** (англ. *A mountain landslide down upon you*, укр. *Земля би ти побила*, болг. *Тая земя у очите му ожива*, ч. *Ať tě zem pohltí*), що є амбівалентними символами, які можуть виступати в архаїчній свідомості носіїв мов як благодатна / каральна сили.

Зазначені вище опозиції взаємодіють із менш актуалізованими протиставленнями **щастя – не-щастя, прямий – кривий, білий – чорний, довгий – короткий**.

Вертикальну структуру міфологічного простору ПЕ утворюють архетипні космогонічні символи на позначення елементів першобуття – **води, вогню, землі й повітря**.

Вода у благопобажаннях виступає як сила життєдайна (англ. *Deep peace of the running waves on you*, укр. *Будь здоровий, як вода*, ч. *Vodej ti živé*

vody, nechť bude tělo beze škody), окрім болгарської мови. Натомість в злопобажаннях вода позначає середовище життя нечистої сили і душ померлих (англ. *May every day of it be wet for ye*, укр. *Бодай ти з водою поплив*, болг. *Да те отнесе мътната вода*), за винятком чеської.

Вогонь, попри його міфологічні статуси благодійної, очищувальної та захисної сили, у ПЕ виступає лише у злопобажаннях як сила вбивча та небезпечна (англ. *Go to blazes*, укр. *Щоб ти зітлів*, болг. *Да си изгори глава та*, ч. *Jdi na upaleni*). У слов'янських мовах каральна функція вогню стійко пов'язується із іменем, атрибутами та діями вищих божественних сил (англ. *Fire and brimstone*, укр. *Хай тебе Перун трісне*, болг. *Да те гръмне, да те светне, да те тресне*, ч. *Hrom tě zapal*).

Статус **землі** як сили обоженуваної виявлено лише в ірландському (англ. *May the good earth be soft under you when you rest upon it*) та в українському ПЕ (укр. *Щоби ся мав, як свята земля*). Земля як символ смерті актуалізується у злопобажаннях (англ. *Six horse-loads of graveyard clay on top of you*, укр. *Щоб тебе, окаянного, земля не прийняла*, болг. *Да го не приеме земята*, ч. *Ať tě zem pohltí*).

Хоча **повітря** (вітер, вихор) й співвідносилося в міфологіях світу з чоловічим, легким, духовним началом, у ПЕ він виступає як нищівна сила (англ. *May ill wind and snow ... follow her*, укр. *Лети з усіма вихрами*, болг. *Ega te vetър отнесе*) окрім чеської мови. Ці архетипні символи набули культурно- благопобажальної і злопобажальні семантики.

У **третьому розділі “Лінгвокультурна характеристика мотиваційних сфер вербальних формул побажань у різноструктурних мовах”** з'ясовано характер взаємодії прагмасемантичної структури благопобажань і злопобажань з їхніми мотиваційними сферами та аломотивами з огляду на національно-культурний компонент семантики в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

Під мотивацією в роботі розуміємо внутрішню форму, покладену в основу ВФП, яка маніфестується через конкретні аломотиви – варіанти мотивів (С. Неклюдов).

Вербалізація **благопобажального змісту** (див. табл. 1) виражена у таких мотиваційних сферах, які різною мірою актуалізуються в побажаннях ‘здоров’я’ (англ., укр., болг., ч.), ‘довгого віку’ (англ., укр., болг.), ‘щастя й удачі’ (англ., укр. ч.), ‘гараздів у господарстві’ (укр., болг., ч.), ‘багатства’ (англ., укр., ч.), ‘блага для душі та заступництва божественних сил’ (англ., укр., ч.).

Зіставлення ВФП у чотирьох мовах засвідчило, що мотиваційна сфера ‘здоров’я’ спільна для англійської, української, болгарської та чеської лінгвокультур (англ. *May you live a long life full of gladness and health*, укр. *Бувай здорова од припичка до порога*, болг. *Бог да ти чува здравето*, ч. *Vodejž jsi zdrav byl*).

Мотиваційна сфера ‘довгого віку’ має генетичні характеристики: в болгарській мові виявлено аломотиви ‘із сивиною та зміненим у глибокій старості кольором очей людини’ (болг. *Да ти побелее главата като на магарето коремът, Да му посинеят очите*), в англійській і українській – ‘із побажанням діждати онуків’ (англ. *May you see your children's children*, укр. *Дай, Боже, діждати онуків*), в українській – ‘чути довго голос зозулі’ (укр. *Хай зозуля тобі довгий вік кує*).

Побажання ‘щастя й удачі’ виявлено в трьох мовах, окрім болгарської (англ. *May you have all the happiness and luck that life can hold*, укр. *Будь здорова, як вода, багата, як земля, щаслива, як зоря*, ч. *Ať ti štěstí zpívá (kvete)*), а побажання ‘гараздів у господарстві’ – слов’янський ареальний мотив (укр. *Дай Боже хлібцеві урожаю, а вам здоров’я*, болг. *...желт мамул на леса, голем грозд на лоза*, ч. *Aby vám krávy šťastně potelily, kobyly ohřebily, svině oprasily, ovce pokotily, včely pomnožily, po stodolách, po kumorách od Pana Boha dosti*).

Побажання ‘багатства’ має такі кореляції у зіставляваних мовах: в англійській – пов’язується ‘із зиском та побажанням не мати значних витрат’ (англ. *May your pockets be filled with gold*), в українській – ‘із весною як порою відродження природи та осінню як порою збирання врожаю’ (англ. *Аби-с весела, як весна, багата як осінь*); в чеській – аломотив ‘побажання достатку’ (ч. *Měj, co hrdlo račí*). Побажання ‘блага для душі’ зорієнтоване на християнські аломотиви ‘заступництва, допомоги, милосердя з боку Господа’, святих і взагалі ‘божого благословення’, воно виявлено в трьох мовах: (англ. *May the good saints protect you*, укр. *Подаруй тебе, Боже, ласков своїов*, ч. *Měj všechno do Boha*).

Мотиваційна сфера вербального вираження **злопобажального змісту** в побажаннях смерті англійської, української, болгарської та чеської мов (див. табл. 1) реалізується за наявністю таких аломотивів: ‘недовгого віку’ (англ., укр., болг.), ‘важкої смерті’ (англ., укр., болг., ч.), ‘не-своєї смерті’ (англ., укр., болг., ч.), ‘ганебної смерті’ (англ., укр.), ‘нечистої смерті’ (англ., укр., болг., ч.), ‘відсутності смерті’ (англ., укр., болг.) та побажанням ‘не народитися’ (ч.).

Аломотив ‘недовгого віку’ корелює в англійській мові зі злом та втратою Божої прихильності (англ. *Let it not be long till you die despite the son of God*), в українській – зі смертю в молодому віці (укр. *А щоб тобі віку як у кози хвіст*), у болгарській – зі смертю неодруженим (болг. *Да ти посадят на гробът цвѣтьє*). Побажання ‘смерті’ в англійській мові не пов’язується із ритуальними діями над небіжчиком, із перенесенням його до місця спочинку, із фрагментами релігійного поховального обряду, натомість відповідні мотиви актуальні у слов’янських мовах (укр. *Винесли би те на марах*, болг. *Да го покрят с платно*, ч. *Vodejť bys nenašel místa v hrobě*). Водночас побажання ‘важкої смерті’ та аломотив ‘не-своєї смерті’, зокрема й

тваринної, є однаково актуальними як для англосаксонської, так і для слов'янської лінгвокультурної традиції (англ. *The death of the kittens to you*, укр. *А вмирав бис не свойов смертев*, болг. *От своя смърт да не умре*, ч. *Aby tě kat spral*). Мотивація побажань 'нечистої смерті' в англійській та українській мовах маркується образом "нечистого" покійника, якого позбавляли атрибутів поховального обряду, в даному випадку присутності священника: (англ. *A death without a priest to him in a town without a clergyman*, укр. *Щоб тебе ніп не ховав*). Виразно генетичним є аломотив 'не народитися', засвідчений тільки чеською мовою (ч. *Bodejž jsi se ani nenarodil*).

Вербалізація змісту мотиваційної сфери 'відсилання до нечистого локусу' реалізується в таких аломотивах: 'відсилання у нечисте місце' (англ., укр., болг., ч.), 'відсилання у сферу впливу архетипних символів води' (англ., укр., болг.), 'вогню' (англ., болг.), 'повітря (вітру)' (англ., укр., бол., ч.), 'відсилання у віддалений простір' (далеко) (англ., укр., бол., ч.).

Типологічними в мовах є три аломотиви: 'відсилання у нечисте місце', 'відсилання у сферу впливу архетипного символу повітря' та 'відсилання у віддалений локус (далеко)'. Зокрема, відсилання у нечисте місце має свої витoki в язичництві, адже локуси нечистої сили в мовах є практично тотожними (*вода, кропива (трава), гора, порожнє місце, хащі, далекі місця, пекло*). Аломотив 'відсилання у віддалений локус (далеко)' вербалізується нарізно: в англійській та чеській мовах – через відсилання до відділених міст (англ. *Go to Hanover*, ч. *Jdi do Prčic*), у болгарській – через бажання не повернутися (болг. *Иди, та неврни*), у чеській – через відсилання за межі людських осель (ч. *Jdi za humna, Jdi na krkavčí zámek*). У болгарській мові відсилання "іди" як активна дія самого адресата є спорадичним і майже не представлене (болг. *Иди, та се не врати оттада*); 'відсилання ж до демонічних істот' широко представлене в англійській, українській та чеській мовах (англ. *Go to the Dickens*, укр. *Иди к бісу*, ч. *Jdi ke všem čertům*); 'відсилання до нечистих тварин' виявлено – у чеській мові (ч. *Jdi ke všem kozlům, Jdi na krkavčí zámek*). Системи аломотивів в усіх мовах, хоча й нарізно, зорієнтовані на вербальне відлучення адресата від "своїх" шляхом іменування місць, проклятих Богом і людьми.

Мотиваційна сфера 'приєднання до нечистої сили' представлена через аломотиви 'приєднання до чорта, біса, диявола' (англ., укр., бол., ч.), до 'нечистої сили' (англ., болг.), 'до пекла' (укр.), 'до вітру' (вихора) (англ., укр., болг.), 'до нечистих тварин' (ч.), 'до хвороб' (укр., болг., ч.), до 'лихої долі' (укр.). Типологічним аломотивом у мовах виявився перший – 'приєднання до чорта', 'біса', 'диявола'. Однак у слов'янських мовах прокльони переважно відсилають до чорта (біса). Біс – це "чорт", бісеня, (біситель) "чорт, який сварить людей між собою", бісота "нечиста сила"; рос. *бес*, ч. *běs*, слц. *bes*, болг. *бяс*, слн. *bes*; псл. **běsъ < *boids-* (< і.-є. **bhoidh-*), очевидно, пов'язане

з *bojatiŝe* “боятися”; у такому разі споріднене з лит. *baisa* “страх”, *baisus* “жахливий, бридкий” та ін.”. Побажання приєднатися до біса спостерігаємо у таких формулах: (укр. *Біс [його (вас, тебе)] бери (забирай) / візьми (побери, забери та ін.)*) і лише спорадично у болгарській – до диявола (укр. *Чорт би тебе побрав (узяв, забрав)*, ч. *Tisíc čertů do tebe*, болг. *Да та вземе Панчо*) Натомість відсилання до диявола є типовим в англійській мові, де спостерігаємо різні його мовні іпостасі: *devil* – диявол, *Satan* – сатана, *prince of darkness* – князь темряви, *the Tempter* – спокусник. Номінації *Harry*, *Old Nick*, *the Old Boy*, а також словосполучення *shadow of shadows*, *king of the shadows* є специфічними англійськими (англ. *I give you to the devil*, *Go to the Dickens*, *May Old Harry run away with him*). Лексема *devil* – стар. англ. *deofol* “злий дух” з пізн. лат. *diabolus*, з грецьк. *diabolos* “звинувачувач, той що оббріхує” (зафіксовано переклад з іврит. *satan*), з *diaballein* “оббріхувати, атакувати” (літературне “кидати через”), з *dia-* “через” + *ballein* “кидати”. Лексема *devious* лат. *devius* “поза шляхом, віддалений”. У переносному значенні ця лексема вживається на позначення обману (англ. *May the devil make a fool of you*, *May mischief befall*).

Якщо в болгарській мові відсилання (активне) до нечистої сили було нехарактерним, то пасивне приєднання до неї – активний мотив злопобажань (болг. *Ега те ветър отнесе; Ега те вихри (ветрове) яхнали*). В аломотиві ‘приєднання до повітря’ в англосаксонській та слов’янській лінгвокультурах виявлено такі відмінності: в англійських прокльонах адресат відсилається ‘до вітру’ (англ. *May the devil sweep the hairy creature soon*), у слов’янських – ‘до вихора (завійниці)’ (укр. *Бодай тебе взяла завійниця*, болг. *Ветрица да те завейт, та да се не върнеш*). Аломотив ‘приєднання до нечистих тварин’ – генетична ознака чеської мови (ч. *A bodejž tě sršeň vzal, Tisíc veverek do tebe*). Аломотив ‘приєднання до хвороби’ – ареальна ознака в усіх слов’янських мовах (укр. *Бодай тебе трясця взяла*, болг. *Да го вземе черната чума*, ч. *Vet ho šlak*). Приєднання адресата ‘до лихої долі’ – генетична риса української мови (укр. *Гнала би сі за тобою лиха доля*).

Мотиваційна сфера ‘гнів Матері-Землі’ в досліджуваних мовах формує такі аломотиви: ‘бути поглинутим землею’ (англ., укр., болг., ч.), ‘не бути прийнятим землею’ (укр., болг., ч.). Аломотив ‘бути поглинутим землею’ виявився типологічним у чотирьох мовах, ‘не бути прийнятим землею’ – слов’янський ареальний, хоча і тут виявлено певні специфічні риси: ідея відсутності землі як стійкої опори в українській мові реалізується через активний образ землі, що намагається скинути негідного адресата (укр. *Щоб під тобою земля тряслась*), натомість у болгарській такою активною силою виступає сам адресат, що намагається на ній втриматися (болг. *Да се влечиш по земя*). Побажання ‘провалитися під землю’ є ареальним у слов’янських мовах, у той час як побажання ‘бути похованим під завалами землі’ засвідчене в англійській мові (спорадично спостерігається і в українській):

(англ. *May you be broken over the masons cliff*, укр. *А щоб його побила руда глина*), а мотиватор гроб, що провалюється під землю, є специфічним (генетичним) у болгарській мові (болг. *Гората да хване, там да остане*).

Мотиваційна сфера 'наслання кари' представлена у мовах достатньо розгалуженою системою аломотивів: 'кара з боку сил божественних' (укр., болг.), 'кара з боку язичницьких божеств та їх атрибутів' (англ., укр., болг., ч.), 'кара з боку сил демонічних' (англ., укр., болг., ч.), 'кара з боку надприродних створінь' (укр.), 'кара з боку природних сил та стихій' – 'вогню' (англ., укр., болг., ч.), 'води' (англ., укр.), 'вітру' (англ., укр.), 'снігу, морозу' (англ., болг.), з боку 'людини як виконавця покарання' (укр., ч.), 'кара як деструкція з боку тварин' (ч.), 'кара як втрата суспільної поваги' (укр.).

Типологічними є аломотиви 'кара з боку природних стихій' та 'кара з боку сил демонічних' (ч. *Čert by tě trestal*) – останній аломотив виявлено в усіх мовах, однак 'наслання кари з боку надприродних злих створінь' – лише в українській мові (укр. *Лихо б тебе побило, Цур тобі, нек тобі*). Зіставний аналіз ВФП засвідчив, що аломотив 'кари з боку основних постатей християнської релігії', аломотив 'кари з боку предметів християнського культу та язичницьких божеств' як ареальна риса простежується у слов'янських мовах; лише спорадично натрапляємо на подібну мотивацію в англійській – (англ. *May you garner under Oscar's Flail* укр. *Перун би тя розтаскав*, болг. *Гръм да те тресне*, ч. *Hrom tě zabij*). Натомість, аломотив 'кари з боку святих образів та хреста' – генетична риса української мови (укр. *Щоб на тебе образи падали, Бий/ побий тебе (його, її, їх) хрест*).

'Наслання кари природних стихій', як аломотив прокльону, виявлено в чотирьох мовах (англ. *Fire and brimstone*, укр. *Щоб ти крізь сонце пройшов. Сонце б тя побило*, болг. *Огин да го запали, вода да го отнесе*, ч. *Řeklo tě zpal*), однак 'кару з боку снігу та морозу' – лише у англійській та болгарській (англ. *Rain and fire, ill wind and snow and hard-frost follow her*, болг. *Да го убие мраз*). В українській мові спостережено аломотив 'втрати людської поваги' як кари – це риса генетична (укр. *А щоб тебе люди не знали, Слава б тобі пропала*).

Мотиваційна сфера 'наслання хвороби' виражається через такі аломотиви: 'наслання душевного нездоров'я' (англ., укр., болг.), 'побажання захворіти на конкретну недугу – грижу' (болг.), 'дезинтерію' (англ., укр., болг.), 'епілепсію' (англ., укр.), 'кольки' (укр.), 'коросту' (англ., болг.), 'крупець' (укр., болг.), 'лихоманку' (укр.), 'пранці' (укр.), 'каз' (укр.), 'тиф' (укр.), 'удар' (укр., ч.), 'холеру' (укр.), 'чуму' (англ., укр., болг.), 'побажання соматичних хворобливих станів' (англ., укр., болг.), 'побажання патологічних фізіологічних станів' (англ., укр., болг.).

Зіставне дослідження виявило типологічний аломотив вербального ототожнення даного змісту 'побажання хвороб та хворобливих станів'.

Побаження ‘загального ослаблення організму’ виявлено в усіх, крім чеської, мовах (англ. *Weary on you*, укр. *Сканав бис як свічка*, болг. *Да му изсъхне коренът*) але побаження ‘втратити сон та не зростати’ – лише в українській (укр. *Сон би від тебе втік, Бодай єс не зріс більший*). Зіставний аналіз злопобажань ‘захворіти на конкретну недугу’ свідчить, що найпоширенішим таке зло побаження є в українській мові (зафіксовано 11 із 14 виявлених нами хвороб), друге місце посіли болгарська та англійська мови (5 назв хвороб відповідно), в чеській – одна. Причому зону перетину в болгарській і англійській утворили лише три з них – дизинтерія, короста, чума (в болгарській – грижа, крупець (болг. *Грижа го изяла*, болг. *Пупка да те хване*), в англійській – епілепсія (англ. *May a stitch or convulsion strike you*)). У чеській – це лише удар (ч. *Vem ho šlak*). Деякі аломотиви хвороб в злопобажаннях спостережено лише в одній із мов. Так, генетичною ознакою є наслання сказу та тифу в українській (укр. *А щоб ти сказився, Бодай єс у глуху хворобу внав*), а чуми – в англійській, українській та болгарській мовах (англ. *Starf take you*, укр. *А щоб на вас чума насіла, матері вашій чорт, болг. Да го вземе черната чума*). ‘Наслання локальних прикростей’, наприклад, на зуби, виявлено в українській та особливо болгарській мовах (укр. *А зуби би тобі затєло*, болг. *Да ти изскокнат зъбите на зелена трева*). Аломотиви зорієнтовані на ментальну та фізичну деструкцію адресата через стійку кореляцію понять страждання і недуги в етнолінгвокультурній свідомості носіїв мов.

Мотиваційна сфера ‘побаження невдач’ засвідчила таку низку аломотивів: побаження ‘шкоди, фінансових невдач’ (англ.), ‘побаження бідності, нещастя’ (англ.), побаження ‘неврожаю, збитків у господарстві’ (укр.) та побаження ‘напівголодного життя’ (укр., болг.). Жоден із них не може бути визнаним типологічним. Побаження ‘шкоди та невдач’ в англійській мові представлене широкою мотиваційною палітрою – це генетичні мотиви побаження ‘горя, біди; невдалої риболовлі, поразки у війні, фінансових негараздів, банкрутства’ (англ. *May mischief befall, My curse attend her boats, her borough and her fish, Bad luck on him*). Натомість ‘негаразди та збитки в господарстві’ вербально реалізуються через образи неврожаю в українській мові (укр. *Бодай тобі ні сходу, ні в почці плоду*). Побаження ‘бідності, напівголодного життя’ в англійській мові мотиваційно корелює із вдівством, сирітством та знищенням врожаю мишами (англ. *May the mice come in waves as his company and the rats from the kiln give him the pursuit*); в українській та болгарській – із найпростішими продуктами харчування: хлібом і сіллю, бобами, черешнею та гарбузом (укр. *Накажи вас, Боже, хлібом та сіллю*, болг. *Да живееш от боб до череши. Да живееш от тикви до катуни*).

Загальні результати дослідження дозволяють зробити такі **висновки**:

Прагмасемантичні й лінгвокультурологічні основи вивчення вербальних формул побажань ґрунтуються на таких положеннях: 1)

вербальні формули побажань – це ілокутивно-вмотивовані одиниці та культурні тексти оптативно-директивного характеру, які виконують оцінно-експресивну функцію і мають позитивну / негативну семантику бажальності; 2) з погляду зовнішньої прагматики вербальні формули побажань – це конструкції наказового та умовного способів (спонукальний, бажальний), які розмежовуються на директиви (за наявністю об'єкта апеляції), оптативні директиви (з опосередкованим значенням апелятивності) та оптативи (позбавлені вищезазначеної семантики апелятивності); 3) за аксіологічною шкалою вербальні формули побажань визначено як благопобажання, що зумовлюються наміром адресанта-мовця висловити свої позитивні емоції щодо адресата, та злопобажання, які є засобом вербального вираження негативної експресії, емоцій адресанта щодо адресата мовлення; 4) з позицій внутрішньої прагматики вербальні формули побажань розглядаються як культурно-закодовані тексти, опозиційна семантика яких ґрунтується на логіко-семіотичних опозиціях та архетипних символах.

Методика зіставлення вербальних формул побажань виявилася ефективною при визначенні зовнішньої і внутрішньої прагматики досліджуваних одиниць та спільних / відмінних мотиваційних сфер із наявними аломотивами в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

Оптативно-директивні експресиви в зіставлюваних мовах мають спільну конфігурацію зовнішньої прагматики з такими складниками мовленевих актів, як прагматична пресупозиція – налаштованість на благо- / злопобажання, ілокутивно-вмотивована інтенція, перформативність та система дейктичних актуалізаторів.

Внутрішня прагматика вербальних формул побажань як мовленевих актів умотивована опозиціями горизонтальної і вертикальної структур, перша з яких виявляється через систему опозицій *добро – зло* та їхніх похідних (*свій – чужий, життя – смерть, здоровий – хворий, чистий – не-чистий, цілий – не-цілий, верх – низ*), друга – через архетипні символи (*води, вогню, землі й повітря*), що позначають першооснови буття.

Зіставний аналіз мотиваційних сфер в благо- / злопобажаннях у досліджуваних мовах засвідчив як спільні, так і відмінні аломотиви. Спільну лінгвокультурну мотивацію вербальних формул побажань встановлено для чотирьох мов: 'побажання смерті та недовгого віку', 'відсилання до нечистого локусу', 'приєднання до нечистої сили', 'приєднання до хвороби', 'наслання гніву Матері-Землі', 'наслання кари природних стихій та божественних сил', 'побажання невдач' для злопобажань. У благопобажаннях спільним мотивом в англійській, українській, болгарській та чеській мовах є 'побажання здоров'я'. Відмінна мотивація характерна для 'побажань довгого віку', зокрема в чеській мові, 'ґараздів у господарстві' – в

англійській, ‘щастя й удачі’, ‘багатства’, ‘блага та заступництва божественних сил’ – в болгарській.

Вербальні формули побажань є як універсальними, так і національно-культурними одиницями, що виконують функцію дієвого засобу впливу на адресата (на користь чи на шкоду йому) і вказують на специфічне бачення речей представниками близькоспоріднених і неблизькоспоріднених мов.

Перспективою подальших досліджень цієї проблеми є вивчення функціонування вербальних формул побажань у різномовних художніх дискурсах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Павловська Л. О. Прагмалінгвістична трансляція ритуальної поведінки та ритуальних висловлень у структурі комунікативного акту / Л. О. Павловська // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2005. – Вип. 15. – С. 302–309.

2. Павловська Л. О. Тематичні кліше благопобажання та прокльонів в українському, російському та болгарському фольклорному дискурсі / Л. О. Павловська // Наука і сучасність : зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Т. 51. – С. 177–187.

3. Павловська Л. О. Семантика побажань в англійській та українській мовах / Л. О. Павловська // Наукові записки : зб. наук. праць КДПУ ім. В. Винниченка. Серія “Філологічні науки (мовознавство)”. – Вип. 73. – Ч. 2. – Кіровоград, 2007. – С. 45–56.

4. Павловська Л. О. Структурно-семантична та когнітивно-семіотична категоризація ситуативно-вербальних реквестивних обрядових формул у зіставлюваних мовах / Л. О. Павловська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 9 “Сучасні тенденції розвитку мов”. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 1. – С. 50–54.

5. Павловська Л. О. Семантична реконструкція англійських вербальних формул-прокльонів у зіставленні з українською мовою / Л. О. Павловська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – “Філологічні науки”. – 2008. – № 4. – С. 407–410.

6. Павловська Л. О. Архетипні символи як компоненти побажань в українській, російській та болгарській мовах / Л. О. Павловська // Слов’янський вісник : зб. наук. праць. Серія “Філологічні науки”. – Вип. 8. – Рівне : РДГУ, РІС КСУ, 2009. – С. 130–135.

7. Павловська Л. О. Логіко-семіотична опозиція благопобажань та прокльонів із семантичним протиставленням добро / зло / Л. О. Павловська // Семантика мови і тексту. – Івано-Франківськ, 2009. – Ч. 2. – С. 242–244.

АНОТАЦІЇ

Павловська Л. О. Вербальні формули побажань у різноструктурних мовах: прагмасемантичний і лінгвокультурологічний аспекти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2009.

Дисертація присвячена зіставно-типологічному вивченню вербальних формул побажань в англійській, українській, болгарській та чеській мовах.

У роботі узагальнено прагмасемантичні та лінгвокультурологічні засади вивчення досліджуваних одиниць у різноструктурних мовах. На основі розробленої методики зіставлення вербальних формул побажань охарактеризовано їхню зовнішню прагматику як мовленнєвих актів оптативно-директивного характеру; здійснено конфігурацію внутрішньої прагматики побажань-експресивів за аксіологічною шкалою (благо- / злопобажання); зіставлено мотиваційні сфери вербальних формул побажань в англійській, українській, болгарській та чеській лінгвокультурах і виявлено їхні спільні й відмінні аломотиви.

Ключові слова: вербальні формули побажань, оптативно-директивні експресиви, благопобажання, злопобажання, аломотив, мотиваційна сфера.

Павловская Л. А. Вербальные формулы пожеланий в разноструктурных языках: прагмасемантический и лингвокультурологический аспекты. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2009.

Диссертация посвящена сопоставительному изучению благопожеланий и проклятий в английском, украинском, болгарском и чешском языках.

В работе определены два подхода к изучению вербальных формул пожеланий: с позиций прагмасемантики и лингвокультурологии в разноструктурных языках. Аргументирован статус вербальных формул пожеланий как оптативно-директивных экспресивов оценочно-влиятельного типа, отражающих типичные проявления адресата в повседневной бытовой, этикетной или ритуальной сфере коммуникации; разработаны критерии сопоставления внешней и внутренней прагматики вербальных формул пожеланий; выявлены мотивационные сферы исследуемых единиц и установлены количественные показатели типичных / отличных алломотивов в английском, украинском, болгарском и чешском языках.

Методика сопоставления прагмасемантических и лингвокультурологических особенностей вербальных формул пожеланий позволила сделать вывод об их сходстве. Во всех языках эти формулы имеют структуру оптативно-директивного речевого акта, отражающую их внешнюю и внутреннюю прагматику. По оценочной шкале вербальные формулы пожеланий определены как благопожелания, обусловленные целью адресанта выразить свои позитивные эмоции адресату, и проклятия, которые являются средством вербального выражения негативной экспрессии. Особенности внешней прагматики отражаются в модели пропозиций *я хочу (=я желаю)+ тебе хорошо (тебе плохо)* через прагматическое значение перформатива *желаю* и системы дейктических актуализаторов.

Вербальные формулы пожеланий являются культурными текстами благопожелания / злопожелания с иллюкутивно-перлокутивной интенцией высказывания, формирующегося при помощи культурного компонента значения со свойственной ему внутренней конфигурацией.

Системное взаимодействие логико-семиотических биномов *добро-зло, свой – чужой, жизнь – смерть, здоровый – больной, чистый – нечистый, целый – не-целый, верх – низ* и архетипных символов *вода, огонь, земля и воздух* как элементов космогонической модели мира определяет внутреннюю прагматику пожеланий-экспрессивов.

Общая лингвокультурная мотивация вербальных формул пожеланий свойственна четырём языкам: 'пожелание смерти и короткой продолжительности жизни', 'посылы к нечистым местам', 'присоединение к нечистой силе', 'посылы болезни', 'посылы гнева земли', 'наказание стихий природы и божественных сил', 'пожелания неудач' для проклятий. В благопожеланиях сходным мотивом в английском, украинском, болгарском и чешском языках является пожелание 'здоровья'.

Отличная мотивация характерна для пожеланий 'долгой жизни' – в чешском языке, 'успехов в хозяйстве' – в английском, 'счастья и удачи', 'богатства', 'благ и покровительства божеств' – в болгарском языке.

Вербальные формулы пожеланий являются как универсальными, так и национально-культурными единицами, которые выполняют функцию влияния на адресата и определяют специфическое видение вещей носителями родственных и неродственных языков.

Ключевые слова: вербальные формулы пожеланий, оптативно-директивные экспрессивы, благопожелания, проклятия, алломотив, мотивационная сфера.

Pavlovs'ka L. O. The verbal patterns of wishes in the languages of different structures: pragmatic, semantic, linguistic and cultural aspects. – Manuscript.

A Thesis for the Candidate's degree in Philology, Speciality 10.02.17 –

Comparative, Historical and Typological Linguistics. – National N. P. Drahomanov Teachers Training University, Kyiv, 2009.

The dissertation introduces a new approach to the comparative and typological analysis of blessings and curses in English, Ukrainian, Bulgarian and Czech.

The paper presents the verbal patterns of blessings and curses studied through the pragmatic, semantic, linguistic, and cultural aspects. It determines the external pragmatics of blessings and curses as illocutionary acts of certain communicative intention (optative directives and expressives). The internal pragmatics of the verbal patterns defined as blessings / curses highlights their cultural significance. In addition, the thesis deals with the spheres of motivation compared to point out common and divergent types of allomotives in English, Ukrainian, Bulgarian and Czech blessings and curses.

Key words: verbal patterns of wishes, blessings, curses, optative directives and expressives, allomotive, sphere of motivation.